

СТАН ВЛАДНО-ГРОМАДСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ВОСЬМИ ОТГ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

З листопада 2019 року по січень 2020 року був проведений комплексний аналіз характеру взаємодії місцевих рад та мешканців восьми об'єднаних територіальних громад: Голобської селищної, Зарічанської сільської, Ківерцівської міської, Литовезької сільської, Люблинецької селищної, Смідинської сільської, Смолигівської сільської, Шацької селищної.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВКЛЮЧАЄ ТАКІ КОМПОНЕНТИ:

- аналіз локальних нормативно-правових актів (НПА), які регламентують процедури залучення мешканців до місцевого самоврядування. У рамках дослідження було проаналізовано 52 НПА, що визначають процедури громадської участі у місцевому самоврядуванні. Це Статути територіальних громад, Регламенти місцевих рад, Регламенти виконавчих комітетів рад, Бюджетні регламенти, Положення про загальні збори, громадські слухання, місцеві ініціативи, консультації з громадськістю, консультативно-дорадчі органи, конкурс місцевих ініціатив, бюджет участі, органи самоорганізації населення (ОСН), Порядки оприлюднення інформації на веб-сайті та подання та розгляду електронних петицій;
- аналіз стану інфраструктури громадянського суспільства (інститути громадянського суспільства, програми сприяння розвитку громадської активності та самоорганізації, консультативно-дорадчі органи при місцевій раді тощо);
- аналіз офіційних веб-сайтів органів місцевого самоврядування громад на предмет їх інформаційної наповнюваності та функціональної зручності. Оцінка була проведена за 206 показниками, які можна розподілити на такі категорії: наявність інформації; відкриті дані; функціональні можливості; поширення інформації; зворотній зв'язок; ініціювання/консультування; соціальні мережі; мультимедіа; платформи та сервіси;
- напівструктуровані глибинні інтерв'ю в громадах з представниками влади і громадськості. Всього було опитано 33 респонденти.

ОСНОВНИМИ ЗАВДАННЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ Є:

- з'ясувати наявність та оцінити доступність процедур участі громадян в управлінні місцевими справами в об'єднаних громадах;
- дослідити стан практичної взаємодії місцевої влади та громадян;
- виявити кращі практики демократичної участі жителів громад у формуванні та реалізації місцевої політики;
- оцінити ступінь прозорості, публічності та підзвітності діяльності органів місцевого самоврядування.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУР ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Проведений аналіз дозволив виявити такі тенденції у нормативному регулюванні демократії участі:

ТЕНДЕНЦІЯ 1. Нормативно-правові умови для демократії участі різняться в залежності від громади. Так, одні місцеві ради передбачили у своїх НПА широкий інструментарій участі у місцевому самоврядуванні, інші обмежились декількома або лише одним інструментом участі.

КІЛЬКІСТЬ ФОРМ УЧАСТІ, ЩО ДОСТУПНІ МЕШКАНЦЯМ ГРОМАДИ ВІДПОВІДНО ДО НПА

КІВЕРЦІВСЬКА ОТГ	1	ЛЮБЛИНЕЦЬКА ОТГ	13
ГОЛОБСЬКА ОТГ	14	ШАЦЬКА ОТГ	14
ЗАРІЧАНСЬКА ОТГ	4	СМІДИНСЬКА ОТГ	1
ЛИТОВЕЗЬКА ОТГ	14	СМОГИЛІВСЬКА ОТГ	14

Таблиця 1. Перелік форм участі у розрізі ОТГ

Голобська	Загальні збори (конференції), громадські слухання, консультації з громадськістю (публічні консультації), електронні петиції, місцеві ініціативи, консультативно-дорадчі органи, громадська експертиза, ОСН, конкурс місцевих ініціатив, участь у роботі комісій та робочих груп, консультативно-дорадчих органах, координаційних спеціалізованих радах, виконанні громадських робіт з благоустрою, залучення членів територіальної громади в якості фахівців чи експертів до розгляду питань, виконання на добровільних засадах обов'язків радника, помічника органу чи посадової особи ради, проведення регулярних опитувань мешканців шляхом анкетування.
Зарічанська	Загальні збори (конференції), консультації з громадськістю (публічні консультації), конкурс місцевих ініціатив, ОСН
Ківерцівська	Електронні петиції
Литовезька	Загальні збори мешканців за місцем проживання, громадські слухання, консультації з громадськістю (консультативні опитування), місцеві ініціативи, консультативно-дорадчі органи, ОСН, конкурс місцевих ініціатив, індивідуальні та колективні звернення (петиції), масові мирні акції (мітинги, ходи, пікетування, демонстрації), участь у роботі колегіальних органів, робочих груп, комісій, які створюються при органах місцевого самоврядування, наглядових радах комунальних підприємств, комісіях та робочих групах, консультативно-дорадчих органах, координаційних спеціалізованих радах, виконання громадських робіт з благоустрою, залучення членів територіальної громади в якості фахівців чи експертів до розгляду питань, виконання на добровільних засадах обов'язків радника, помічника органу чи посадової особи селищної ради, проведення регулярних опитувань мешканців шляхом анкетування.

Смолигівська	Загальні збори (конференції), громадські слухання, місцеві ініціативи, громадський бюджет, конкурс місцевих ініціатив, консультативно-дорадчі органи, ОСН, звернення громадян / електронні звернення, громадська екологічна контрольна інспекція, особиста участь членів територіальної громади в обговоренні питань місцевого життя / залучення експертів до розробки нормативно-правових актів, договори (угоди) про взаємодію і співробітництво у вирішенні питань місцевого значення.
Смідинська	Бюджет участі
Шацька	Загальні збори (конференції), громадські слухання, консультативні опитування, електронні петиції, місцеві ініціативи, консультативно-дорадчі органи, громадські експертизи, ОСН, наглядові ради комунальних підприємств, звернення громадян / електронні звернення, масові мирні акції, участь членів територіальної громади у роботі колегіальних органів місцевого самоврядування, особиста участь членів територіальної громади в обговоренні питань місцевого життя, у роботі комісій та робочих груп, консультативно-дорадчих органах, координаційних спеціалізованих радах, виконання громадських робіт з благоустрою, залучення членів територіальної громади в якості фахівців чи експертів до розгляду питань, виконання на добровільних засадах обов'язків радника, помічника органу чи посадової особи селищної ради, проведення регулярних опитувань мешканців шляхом анкетування.

ТЕНДЕНЦІЯ 2. Місцеві ради п'яти із восьми досліджуваних ОТГ прийняли Статути територіальної громади, в яких визначили основні інструменти взаємодії влади та громадянського суспільства. Це Голобська селищна рада, Литовезька сільська рада, Люблинецька селищна рада, Смолигівська сільська рада, Шацька селищна рада.

ТЕНДЕНЦІЯ 3. У Статутах територіальної громади інструменти участі прописані у загальних рисах та не містять деталізації процедур їх використання. Проте три місцеві ради детально прописали процедури в окремих Положеннях: Голобська, Литовезька, Шацька. Ще дві Люблинецька та Смолигівська обмежились регулюванням інструментів участі лише на рівні Статуту територіальної громади.

ТЕНДЕНЦІЯ 4. Більшість процедур використання інструментів участі, передбачених громадами, не містять ускладнень та суттєвих бар'єрів, які обмежують доступ населення до місцевого самоврядування.

За результатами аналізу були виявлені лише окремі обмеження для участі, які потребують виправлення. Серед яких: завищені підписні пороги на підтримку електронних петицій (Голобська ОТГ, Шацька ОТГ), місцевих ініціатив (Смолигівська ОТГ) та скликання громадських слухань за народної ініціативи (Люблинецька ОТГ), відсутність можливості скликати конференції мешканців за місцем проживання (Зарічанська ОТГ), винесення мешканців периферійних сіл з кола суб'єктів скликання загальних зборів (Смолигівська ОТГ).

ТЕНДЕНЦІЯ 5. Більшість місцевих рад передбачили у своїх НПА форми залучення мешканців ОТГ до бюджетного процесу. Так, Голобською, Литовезькою, Люблинецькою, Смолигівською, Зарічанською, Смідинською радими були запроваджені конкурси місцевих ініціатив та бюджети участі. Голобська, Смолигівська, Люблинецька місцеві ради також передбачили у Бюджетних регламентах процедури проведення бюджетних слухань.

Місцеві ради лише двох громад - Шацької та Ківерцівської не передбачили форматів залучення населення до бюджетного процесу.

ТЕНДЕНЦІЯ 6. Переважна більшість громад передбачила у НПА порядки публічного звітування посадових осіб перед громадою, а також порядки інформування мешканців про діяльність ради. Відповідні норми вони внесли у Статути, Регламенти роботи ради та виконкому. Литовезька сільська рада розробила та прийняла Порядок оприлюднення інформації на веб-сайті.

ІНФРАСТРУКТУРА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ОТГ

Проведений аналіз дозволив виявити такі тенденції у сферах громадської активності, владно-громадської взаємодії, розвитку громадських організацій у досліджуваних ОТГ:

ТЕНДЕНЦІЯ 1. Мешканці об'єднаних громад є недостатньо активними. Таку думку озвучила більшість респондентів. До причин такого стану речей респонденти віднесли: відтік соціально-активної частини населення до міст або закордон; постійну зайнятість населення роботою; традиційно низький рівень довіри до влади; відчуття власної неспроможності вплинути на стан речей у громаді.

Рівень активності часто є вищим у центрі об'єднаної громади, але є і виключення, як у с. Біличі Литовезької сільської ОТГ. На думку респондентів, це більшою мірою залежить від того, чи є у населеному пункті лідери, які можуть згуртувати навколо себе людей.

Мешканці рідко ініціюють позитивні зміни у громаді, але іноді долучаються до заходів та проектів, які організовує влада або громадські організації.

ТЕНДЕНЦІЯ 2. З метою підвищення рівня громадської активності майже в усіх громадах влада використовує механізми партисипативного бюджетування. Такими механізмами є бюджет участі, конкурси місцевих ініціатив, співфінансування проектів. За словами респондентів, з кожним роком на конкурс подається все більше учасників, а самі мешканці бачать результати своєї участі у таких проектах. Найчастіше ці проекти стосуються благоустрою територій або закупки обладнання у заклади освіти та культури.

ТЕНДЕНЦІЯ 3. У порівнянні з минулими роками, відчувається тенденція спаду хвилі волонтерства з допомоги воїнам ООС. Ті волонтери та громадські організації, які займалися цією справою, наразі фактично припинили свою діяльність. Респонденти майже не згадували ООС у якості фактора, що вплинув на активність та згуртованість людей. Натомість, таким фактором респонденти назвали реформу децентралізації.

ТЕНДЕНЦІЯ 4. Важливим стимулом для розвитку активності є участь громад у проектах міжнародної технічної допомоги (МТД). ГО досліджуваних ОТГ використовують кошти МТД для реалізації проектів з інформування громадян щодо суті та можливостей реформи децентралізації, навчання для працівників рад, комунальних закладів та громадських організацій з тематики управління проектами та залучення ресурсів на розвиток громади.

ТЕНДЕНЦІЯ 5. У кожній із досліджуваних громад працюють одна-дві дієві громадські організації (ГО). Виключенням є Ківерцівська міська громада, у якій налічується до 40 ГО. Напрямами роботи громадських організацій в ОТГ найчастіше є: допомога соціально незахищеним верствам населення; екологія та благоустрій територій; організація дозвілля та навчань для школярів та молоді.

ТЕНДЕНЦІЯ 6. Більшість громадських організацій активно співпрацюють з владою. Вони спільно подають заявки на державні та міжнародні конкурси проектів. Часто громадські організації створюються з ініціативи влади і є інструментом залучення позабюджетних коштів на розвиток ОТГ.

ТЕНДЕНЦІЯ 7. Проблеми, з якими стикаються громадські організації, в основному пов'язані з нестабільним матеріально-технічним становищем, а також низькою довірою з боку мешканців. Працівники ГО не отримують заробітну плату і зайняті за основним місцем роботи, що зменшує їх продуктивність у громадській діяльності. Крім того, їм потрібно залучати людей на волонтерських засадах. Громадським організаціям не вистачає професійних працівників, які б займалася комунікацією з мешканцями, наповненням сайту та написанням проектів. Мешканці не завжди довіряють громадським організаціям, не розуміють їх мотивації, іноді критикують їх діяльність. Не всі громадські організації мають постійне приміщення. Деякі з них орендують кімнату в будинку культури або у приміщенні ради ОТГ.

ТЕНДЕНЦІЯ 8. Взаємодія влади з громадянським суспільством у більшості ОТГ носить безконфліктний характер. Місцеві ради намагаються сприяти підвищенню активності мешканців та розвитку громадянського суспільства в наступних формах: допомога громадським організаціям у написанні проектів; впровадження механізмів участі громадян (бюджет участі, конкурс місцевих ініціатив); залучення активних громадян до написання Стратегій, включення до складу відповідних робочих груп; проведення бюджетних, громадських слухань, загальних зборів; проведення консультативних опитувань мешканців; організація тренінгів, семінарів, навчальних поїздок для працівників ради та мешканців. Проте окремі респонденти наголошували на формальному характері владно-громадської взаємодії.

ТЕНДЕНЦІЯ 9. При місцевих радах утворено вкрай мало консультативно-дорадчих органів. Винятком є молодіжні ради, які або вже працюють (Литовезька, Смідинська, Шацька), або наразі знаходяться в процесі створення.

ТЕНДЕНЦІЯ 10. Для інформування мешканців про свою діяльність влада ОТГ використовує як електронні засоби комунікації, так і традиційні. Найбільш поширеними інструментами є: офіційні сайти ОТГ; сторінки на Facebook; групи у месенджерах; публікації в районних газетах, а у деяких ОТГ – власні газети; дошки оголошень, інформаційні стенди, роздача інформаційних листівок; безпосереднє спілкування; через депутатів та старост; через настоятелів церкви та працівників комунальних установ.

ТЕНДЕНЦІЯ 11. Звітують про свою діяльність переважно голови та старости, депутати в більшості ОТГ ігнорують звітування. За даними респондентів, більшість голів намагаються робити виїзні прийоми у населених пунктах. В окремих громадах

респонденти звертали увагу на відсутність практики звітування депутатів перед громадою.

ТЕНДЕНЦІЯ 12. Представники влади оцінюють комунікацію з мешканцями як не завжди результативну. Пояснюють вони свою думку такими аргументами: 1) по-перше, самі мешканці не приходять на заходи, організовані радою; 2) по-друге, не вистачає часу та відповідних фахівців, які б займались безпосередньо наповненням сайту та комунікацією з громадськістю.

ТЕНДЕНЦІЯ 13. У більшості громад майданчиками для проведення публічних заходів виступають будинки культури, сільські клуби, бібліотеки. Лише в Смідинській ОТГ на базі будинку культури є спеціально облаштований простір, де збираються мешканці для спілкування, проведення заходів та дозвілля.

ТЕНДЕНЦІЯ 14. У деяких громадах є проблеми з комунікаційною інфраструктурою, необхідною для залучення та згуртування всіх мешканців громади. У віддалені села не заходять провайдери для проведення Інтернету. Бувають проблеми і з транспортною інфраструктурою, наприклад, відсутнє пряме сполучення між окремими селами та центром ОТГ, або громадський транспорт курсує надто рідко. Відсутні місця для збору громадян. Все це може погіршувати комунікацію та взаємодію усіх членів об'єднаної громади, а мешканців сіл - відчувати себе ізольованими.

ІНФОРМУВАННЯ МЕШКАНЦІВ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ РАД ОТГ: ЯКІСТЬ РОБОТИ ОФІЦІЙНИХ ВЕБ-САЙТІВ

Проведений аналіз офіційних веб-сайтів органів місцевого самоврядування громад на предмет їх інформаційної наповнюваності та функціональної зручності дозволив виявити такі тенденції:

ТЕНДЕНЦІЯ 1. На сайтах представлена достатньо повна інформація про посадових осіб місцевої ради, виконавчий комітет, склад депутатського корпусу, проте майже у всіх випадках відсутні персональні контактні дані та графіки прийому.

ТЕНДЕНЦІЯ 2. Місцеві ради ОТГ у більшості випадків на сайтах оприлюднюють проекти та тексти рішень ради та виконкому, розпорядження голови, бюджет громади, проте практично не розміщують порядки денні засідань ради, виконкому, постійних депутатських комісій. Всі громади оприлюднюють бюджет, однак в Голобській, Люблинецькій та Смідинській його треба шукати в розділі із рішеннями ради.

У більшості громад спостерігаються проблеми із висвітленням квартальних та річних звітів про виконання бюджету. За поодиноким винятком, у більшості громад не оприлюднюються протоколи, плани проведення та порядки денні постійних депутатських комісій, засідань ради та виконкому. Не представлені також результати поіменного голосування депутатів ради.

У більшості громад, за винятком Смідинської та Смогилівської, сайт містить окрему сторінку про регуляторну діяльність. Майже на всіх сайтах оприлюднені проекти та тексти прийнятих регуляторних актів, звіти про відстеження їх результативності, а також план підготовки регуляторних актів.

У більшості ОТГ також спостерігаються проблеми із оприлюдненням основних положень генеральних планів населених пунктів, планів зонування території, детальних планів території та правил благоустрою.

ТЕНДЕНЦІЯ 3. На сайтах більшості ОТГ практично не розміщуються звіти голови громади, старост та депутатів ради.

ТЕНДЕНЦІЯ 4. На жодному із сайтів не передбачений окремий розділ із роз'ясненням механізмів та процедур використання інструментів участі. Сторінка про органи самоорганізації населення передбачена лише в Люблинецькій ОТГ, однак вона знаходиться на стадії розробки.

ТЕНДЕНЦІЯ 5. Лише одна ОТГ оприлюднює публічну інформацію у форматі відкритих даних. Представлені громадою відкриті дані були оцінені відповідно до розміщення ними інформації у форматі відкритих даних на порталі data.gov.ua. Аналіз передбачав оцінку відкритих даних за 79 показниками (наявність наборів). Проте із 8 ОТГ 13 наборів даних на ресурсі розмістила лише Голобська ОТГ.

ТЕНДЕНЦІЯ 6. Більшість сайтів передбачає вельми обмежений набір функціональних можливостей. На деяких із них інформацію знаходити важко, що пов'язано, в тому числі, із відсутністю системи пошуку. У всіх ОТГ відсутня можливість розширеного пошуку. У Литовезькій, Люблинецькій, Смідинській та Шацькій ОТГ немає можливості розширеного пошуку нормативно-правових актів та їх проектів. На деяких не вдалось знайти карту сайту. Однак більшість сайтів передбачає додаткові налаштування для людей з вадами зору, вони також адаптовані для перегляду із мобільних пристроїв (за винятком Голобської, Зарічанської та Люблинецької).

ТЕНДЕНЦІЯ 7. Жоден з сайтів не надає користувачу можливість оцінювати новини та інформаційні повідомлення ("лайки", "дизлайки", рейтинги тощо). Не знайшлось на сайтах й оцінювань громадської думки та форуму для обговорення актуальних питань. Коментувати новини та інформаційні повідомлення можна лише у Смідинській громаді. Зворотний зв'язок важливий для налагодження діалогу з мешканцями за допомогою сайту, а також для оцінки ставлення населення до певних нормативно-правових актів, новин, подій.

ТЕНДЕНЦІЯ 8. На більшості сайтів є можливість подати електронну петицію, інші інструменти електронної участі практично не передбачені. Мешканці Литовезької ОТГ можуть записатися на прийом до керівництва громади у режимі онлайн, а сайт Шацької ОТГ передбачає можливість подати електронне звернення.

ТЕНДЕНЦІЯ 9. Лише Смідинська сільська рада веде онлайн-трансляції засідань сесій ради. У Шацькій та Смогилівській ОТГ наявне посилання з сайту на Youtube-канал, проте воно веде на сторонній канал rada.info.

ВИСНОВКИ

З часу об'єднання місцеві ради більшості досліджуваних ОТГ створили прийнятні нормативно-правові умови для залучення населення до процесу розробки управлінських рішень, а також вирішення питань місцевого значення. Позитивним є те, що більшість рад розробила та прийняла Статути територіальної громади, які окреслюють перелік інструментів громадської участі у місцевому самоврядуванні. Процедури їх використання більшість рад визначила у окремих Положеннях. І вони не містять суттєвих ускладнень та бар'єрів для використання цих інструментів мешканцями.

Місцеві ради більшості ОТГ також намагаються стимулювати громадську активність шляхом залучення громадян до бюджетного процесу, а також через підтримку молодіжних рухів. Конкурс місцевих ініціатив та громадський бюджет є найбільш популярними та затребуваними інструментами демократії участі, про що зазначали під час опитування як представники влади, так і активісти. Значну увагу місцеві ради приділяють створенню молодіжних рад та стимулюванню за їх допомогою активності молоді. Ватро зауважити, що традиційні інструменти, такі як загальні збори (конференції), місцеві ініціативи, громадські слухання, громадські експертизи мешканцями використовуються вкрай рідко.

Причини непопулярності більшості інструментів громадської участі можна пояснити загальною низькою активністю мешканців, яка характерна для кожної ОТГ. Слабку соціальну активність громадян респонденти обґрунтовували декількома причинами: по-перше, відсутністю попереднього досвіду участі у роботі місцевої ради, що існувала до об'єднання; по-друге, низькою довірою громадян до влади та громадських організацій та відсутність розуміння принципів їх діяльності; по-третє, браком лідерів, здатних активізувати громаду; по-четверте, недостатньо ефективною державною та місцевою політикою розвитку громадянського суспільства. У ОТГ також спостерігається поступове згортання волонтерського руху допомоги ООС через виснаження активістів.

Позитивним є те, що респонденти фіксують поступове зростання громадської активності. До факторів, що її стимулюють були віднесені: реформа місцевого самоврядування, а також попередній позитивний досвід взаємодії із владою, як то реалізація спільних проєктів, або проведення спільних заходів.

Характер владно-громадської взаємодії у більшості ОТГ є безконфліктним. Проте в окремих випадках має місце обопільне невдоволення якістю комунікації. Його озвучують як представники влади, так і представники громадянського суспільства. Це може свідчити про завищені очікування стосовно один одного, а також про відсутність діалогу щодо прийнятних для кожної зі сторін форматів взаємодії.

На території більшості ОТГ діють громадські організації, які займаються, переважно, благоустроєм, екологією, розвитком спорту та культури. В окремих ОТГ ініціаторами

створення ГО є представники влади, які вбачають у діяльності ГО додаткову можливість для залучення сторонніх ресурсів на розвиток громади. Основними проблемами, з якими стикаються ГО, є нестабільний фінансово-матеріальний стан.

Інфраструктура для діяльності громадянського суспільства є недостатньо розвинутою. Майданчики (хаби) для громадської комунікації та реалізації активностей існують лише в декількох громадах. Це можна пояснити тим, що у перші роки розбудови ОТГ органи місцевого самоврядування фокусувались на вирішенні першочергових завдань у соціальній та економічній сферах.

Робота з інформаційної наповнюваності офіційних веб-сайтів ОТГ, які є основними майданчиками для інформування громади, є недостатньою. Громади не розміщують повного переліку НПА, що потребують оприлюднення: текстів проектів та рішень ради та її виконавчих органів, розпоряджень голови тощо. Практично всі сайти не містять окремих сторінок, присвячених інструментам демократії участі та роз'ясненню мешканцям процедур їх використання. Обмежений також інструментарій електронної участі мешканців у діяльності місцевої ради. Найбільш популярним інструментом е-демократії є електронні петиції. Можливість проведення електронних консультацій, голосування за громадські проекти передбачені лише на сайтах двох ОТГ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Місцевим радам

Щодо унормування інструментів демократії участі:

- за участі мешканців розробити та прийняти Статут територіальної громади;
- розробити та прийняти Положення про загальні збори, громадські слухання, місцеві ініціативи, електронні петиції, консультації з громадськістю;
- розробити та прийняти Бюджетний регламент. Передбачити у регламенті норму щодо обов'язкового проведення бюджетних слухань — громадських обговорень проекту бюджету;
- розробити та прийняти Порядки звітування голови, старост та депутатів ради перед громадою.

Щодо стимулювання громадської участі:

- активізувати роботу щодо роз'яснення населенню процедур участі у місцевому самоврядуванні;
- сприяти залученню в ОТГ проектів міжнародної технічної допомоги та інших програм, що фокусуються на розвитку громадської активності;
- сприяти створенню комунікативних майданчиків (хабів) для громадянського суспільства;
- запровадити/продовжувати практику залучення населення до бюджетного процесу за допомогою конкурсу громадських проектів та бюджетних слухань;
- сприяти розбудові комунікаційної інфраструктури (доріг між селами, мережі Інтернет);
- організувати навчання для старост та депутатів з тематики демократії участі для активізації мешканців периферійних сіл;
- залучати мешканців до розробки та обговорення нормативно-правових актів;
- розвивати напрямок електронної взаємодії із населенням, використовуючи електронні петиції, електронні консультації тощо;

- розробити та прийняти Програму стимулювання розвитку громадянського суспільства;
- щорічно проводити аналіз динаміки владно-громадської взаємодії для кращого розуміння ситуації у цій сфері.

Щодо удосконалення інформування населення:

- по можливості передбачити на сайті сторінку, присвячену інструментам демократії участі, роз'ясненню процедур їх використання;
- оприлюднювати звіти голови, старост, депутатів на регулярній основі;
- оприлюднювати на data.gov.ua публічну інформацію у форматі відкритих даних із розміщенням посилання на них на офіційній сторінці ради;
- забезпечити розміщення на сайті всіх прийнятих нормативно-правових документів та їх проектів;
- забезпечити ведення онлайн-трансляцій сесій ради;
- запровадити сервіси або приєднатись до готових безкоштовних платформ, що розвивають онлайн взаємодію ради та мешканців. Місцевим радам доцільно звернути увагу на "Платформу електронної демократії" <https://e-dem.tools/>, якою громади можуть користуватись на безоплатній основі. Платформа надає можливість запровадити у громаді такі сервіси, як: "електронні петиції", "громадський бюджет", "відкрите місто", "консультації з громадськістю";
- по можливості покращити функціональність сайтів через зміну структури розміщення даних. Тобто, всю інформацію з приводу того чи іншого підрозділу органу влади варто розміщувати в одному окремому відповідному розділі.

Громадським активістам, громадським організаціям:

- використовувати передбачені Статутом інструменти демократії участі;
- покращити комунікацію із мешканцями шляхом організації зустрічей та інформаційних кампаній;
- залучатись до бюджетного процесу ОТГ;
- брати участь у тренінгах та семінарах з тематики демократії участі, що проводяться в регіоні.

ОКРЕМО НАВЕДЕНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ, ЯКІ НАДАЛИ ОПИТАНІ ПРЕДСТАВНИКИ ГРОМАД ЩОДО СТИМУЛЮВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ. За їх думкою, на рівні ОТГ доцільно:

1. Владі залучати мешканців до місцевого самоврядування за допомогою механізмів демократії участі та співфінансування проектів.
2. Владі та громадським організаціям (ГО) залучати мешканців до написання Стратегії розвитку громади.
3. Органам державної влади надавати фінансову допомогу інститутам громадянського суспільства.
4. Владі створити робочі місця, аби активні працездатні мешканці не виїжджали за кордон.
5. Владі забезпечити відкритість, прозорість та підзвітність бюджетного процесу.
6. Владі та ГО надавати підтримку активним мешканцям, лідерам думок, які можуть гуртувати навколо себе мешканців.
7. ГО та владі проводити навчання для активних людей навичкам комунікації, вирішенню конфліктів, написанню проектів, волонтерству.
8. ГО та владі проводити навчання та тренінги для посадових осіб місцевого самоврядування щодо практик залучення мешканців до діяльності ради.
9. Владі необхідно обирати зручний для мешканців час проведення заходів, оскільки у людей немає змоги ходити на збори та заходи в робочий час.
10. ГО потрібно ставати більш самостійними, вчитися писати гранти, шукати шляхи фінансування.
11. Владі необхідно більше взаємодіяти з віддаленими селами, вирівнювати баланс між периферійними селами та центром ОТГ.
12. Владі та ГО інформувати людей щодо успішних практик участі громадян та можливостей впливу на життя у громаді (в тому числі через ЗМІ).
13. Владі потрібно проводити більше неформальних зустрічей з мешканцями.
14. Владі розробити та прийняти програму з розвитку ГО та краще інформувати про це населення.
15. ГО та владі надавати юридичну допомогу громадським організаціям.
16. Владі запровадити навчання практикам участі у школах, виховувати критичне мислення з дитинства.
17. Владі та ГО реконструювати бібліотеки у простори для дозвілля та комунікації, за прикладом Польщі здавати частину приміщень будинку культури в оренду.

